

9. *Тарнавська Н.* Новітні прояви конкуренції в суспільстві, яке базується на знаннях / *Н. Тарнавська* // *Економіка України*. — 2008. — № 2. — С. 11.

10. *Ульянченко Ю.* Інституціональні фактори інноваційного розвитку регіонів на основі кластерного підходу / *Ю. Ульянченко*. — Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pubupr/2010/2010-2/doc/4/. — Назва з екрану.

Стаття подана до редакції 17.10.2011

УДК 330.341.1(477)

Н. В. Терещенко, канд. соц. наук,
доц. кафедри політології та соціології,
ДВНЗ «Київський економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ІННОВАЦІЙНА СОЦІАЛЬНО-ОРІЄТОВАНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. Розглянуто питання створення реально діючого механізму видозміни знань у інноваційні. Проаналізовано інноваційна складова в розвинутих країнах; інноваційне законодавство України. Зазначено системні перешкоди до формування інноваційної соціально-орієтваної моделі розвитку та пропозиції комплексу заходів з впровадження інноваційної соціально-орієтваної моделі в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інновації, інноваційна соціально-орієтована модель розвитку, інноваційна діяльність.

АННОТАЦИЯ. Рассматриваются вопросы создания реально действующего механизма преобразования знаний у инновационные. Анализируется инновационная слагаемая в развитых странах; инновационное законодательство Украины. Очерчены системные препятствия относительно формирования инновационной социально-ориентированной модели развития и предложен комплекс мер по внедрению инновационной социально-ориентированной модели в Украине.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: инновации, инновационная социально-ориентированная модель развития, инновационная деятельность.

ANNOTATION: This article examines the creation of real acting mechanism of knowledge variation into innovation one. It analyzes innovative component in the developed countries; the innovative law in Ukraine. It determines obstacles for the formation of the innovative modal social-orient model of the development and suggestions of the

complex of measures as for implement of the innovative modal social-orient model in Ukraine.

KEY WORDS: innovation, social-orient model of the development, innovation activity.

Постановка проблеми. Україні в умовах формування соціально-ринкової економіки потребуються інноваційні перетворення. Інновації — складний економічний та організаційний процес, що опирається на наступні види потенціалу: науковий, новітніх технологій, техніки та інтелектуального [1, с. 67]. Особливо актуальним є питання створення реально діючого механізму видозміни знань у інноваційні, технологічні та інші різновиди нововведеннь, за рахунок чого прогнозується можливість значного підвищення конкурентоспроможності національної економіки та її довгострокового зростання. Інноваційна соціально-орієнтована модель розвитку економіки передбачає реалізацію стратегічних планів країни на економічний, соціальний та технологічний прориви. Це фундамент, який визначає перспективи на світовому ринку.

У країнах, що належать до числа інноваційних лідерів (Китай, Японія, Німеччина та ін.) [1, с. 67—74], спостерігаються висока концентрація найрентабельніших видів бізнесу, переважно високотехнологічна структура національного виробництва, винесення за межі країни промислово-технологічного циклу виробництв, які є еколого-ресурсоемними, зосередження найбільших фінансових потоків.

Аналіз останніх джерел чи публікацій дозволяє стверджувати, що заявлена тема привертає увагу науковців, державних діячів та зацікавлених інституцій. У науковій літературі висвітлюються проблемні напрями, що торкаються питань, пов'язаних з інноваціями та інноваційним розвитком українського суспільства, в тому числі соціальної складової.

Формулювання мети (постановка завдання). Сьогодні перед Україною постає завдання: знайти гідне місце в процесах глобалізації та регіональної інтеграції. Для того ж, щоб піднятися на активні ролі в міжнародному поділі праці, необхідно оволодіти сучасними технологіями та забезпечити випереджальний соціально-економічний розвиток: створення нових робочих місць, підвищення якості життя тощо. Необхідно подолати або суттєво зменшити розрив, який нині існує між Україною та її основними партнерами в європейському регіоні. Випереджальний розвиток можливий за умов: посилення конкурентоспроможності української продукції та формування ефективної економічної системи; впровадження інноваційної соціально-орієнтованої моделі еко-

номічного розвитку для забезпечення поширення сучасних технологій, що підвищують продуктивність праці, конкурентоспроможність національної економіки, комфорт та якість життя людей. Потребується надання кожному громадянину можливості реалізувати свій потенціал на благо суспільства та встановлення прямого зв'язку між показниками економічного розвитку та рівнем добробуту громадян України.

Виклад основного матеріалу. Стратегія економічних перетворень, що здійснюються в Україні сьогодні, має містити заходи щодо створення засад соціально-економічного розвитку на основі організаційних інновацій [2, с. 235].

Усвідомлення значущості підтримки інноваційних процесів в Україні засвідчило прийняття, починаючи з кінця 90-х р.р. ХХ ст., низки програмних нормативних документів Верховною Радою України. Базовий Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» визначає основні напрями державної політики в цій сфері та правове поле діяльності владних структур, був прийнятий ще 1 грудня 1998 року. В Законі України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 року системно обгрунтовано основні засади проектного управління інноваційними процесами та визначено організаційні механізми, засоби фінансової підтримки виконання інноваційних проектів.

Становище, яке спостерігається в інноваційній сфері України, засвідчує *існування суттєвих системних перешкод формуванню інноваційної соціально-орієнтованої моделі розвитку України*, що зумовлюють розрив між розвитком виробництва та динамікою процесів у науково-технічній сфері, стають на заваді концентрації централізованого та децентралізованого фінансування інноваційного розвитку економіки [3]. Частково *існує системна нестача державного фінансування для забезпечення наукових досліджень та впровадження інноваційних розробок*. Питання розробки ефективного механізму фінансування інноваційного розвитку враховувалося на всіх етапах розробки інноваційного законодавства України, проте досі фактично залишається невирішеним. Певним позитивним зрушенням у запровадженні фінансових механізмів заохочення розвитку науково-інноваційної сфери може стати *розроблення механізму цільового надання пільг*, оскільки суттєвим недоліком системи національного регулювання розвитку інноваційної сфери є те, що вона не лише не сприяє розширенню джерел фінансування інноваційного розвитку, але й протидіє залученню небюджетних коштів та виключає можливість формування спеціальних, у тому числі відомчих, фон-

дів фінансування інновацій. Це значною мірою позначилося на ставленні корпоративного сектора до фінансування досліджень та розробок. Навіть там, де такі фонди створювалися ініціативно, їхні кошти вилучалися в державний бюджет. Позиція корпоративного сектора по відношенню до фінансування наукових досліджень і розробок головна причина того, що витрати недержавного сектора на наукові дослідження продовжують скорочуватися.

Недосконалість нормативно-правової системи регулювання та стимулювання інноваційної діяльності призводить до ігнорування законодавства або призупинення дії статей законів, які стосувалися фінансування інноваційної діяльності. Це значною мірою нівелювало позитивний потенціал напрацьованої нормативної бази [4].

Формування інноваційного законодавства засвідчує: нерівномірність цього процесу на різних ділянках, що знижує роль правової бази інноваційних процесів у цілому; його фрагментарність та недостатність для забезпечення інноваційного розвитку національної економіки; декларативний характер; неузгодженість з іншими розділами законодавства, насамперед, корпоративного, інвестиційного, податкового, соціального. Прогресивні норми законів не супроводжувалися відповідними підзаконними актами, які б забезпечили практичну дієвість.

Прослідковується невідповідність корпоративної структури, яка формується в Україні, головним вимогам інноваційного розвитку. В країнах з розвинутою ринковою економікою значна частина потенціалу галузевої науки, пов'язаної з комерціалізацією результатів наукових досліджень, працює в межах великих корпоративних структур. Такі структури є замовниками значної частки наукових досліджень і розробок, формують ринок для частини наукового та конструкторського потенціалу, яка діє самостійно в малих інноваційних структурах, забезпечуючи основну частину інвестиційної складової інноваційних мегапроектів. Переважна частина галузевої науки в Україні виявилася за межами корпоративних структур і, відповідно, за межами відтворювальних механізмів фінансування. У процесі ліквідації галузевих міністерств та поширення механізмів корпоратизації, відбулося руйнування навіть тих механізмів організаційної взаємодії галузевої науки та виробництва, які успішно зарекомендували себе в умовах адміністративної системи — науково-виробничих та виробничих об'єднань.

Діяльність малого інноваційного бізнесу в Україні, в силу умов, які склалися у національному виробництві, перебуває в ста-

дії становлення і здебільшого спрямована на торговельні операції, і внаслідок несприятливого для інноваційних процесів клімату цей бізнес поки що не відіграє такої важливої ролі в інноваційних процесах, як у розвинених країнах.

На сьогодні відсутня **дієва система пріоритетів розвитку науково-технологічної сфери**. Для проведення узгодженої довгострокової науково-технічної політики в умовах конкуренції потребується **визначення системи державних соціально-орієнтованих науково-технічних пріоритетів**. Їх наявність — вихідний орієнтир для концентрації національних ресурсів на напрямках технологічного прориву, проведення при участі держави не лише фундаментальних, але й частини прикладних досліджень і розробок, щоб зробити їхні результати придатними для подальшого використання в корпоративних структурах з метою комерційної реалізації. Формально така система в Україні вже створена, проте недостатньо відповідає вимогам перспективного розвитку та потребам захисту на світовому ринку вітчизняних виробників. Недієвість системи пріоритетів набуває стратегічного значення, оскільки блокує узгодження науково-технічної, бюджетно-фінансової, грошово-кредитної, промислової та зовнішньоторгівельної політики. Для створення в Україні дієвої системи науково-технологічного прогнозування необхідні розробки науково-технічних програм для реалізації обраних пріоритетів.

В Україні потребується формування сучасного та масштабного ринку інноваційної продукції. Сповільнена робота щодо формування нових галузей виробництва зумовлена низькими обсягами та деформованою структурою корпоративних, державних інвестицій і тривалим скороченням внутрішнього інноваційного попиту з боку галузей високих технологій. Зростаюче фінансування досліджень з боку іноземних замовників змушують вітчизняних розробників збувати свою науково-інноваційну продукцію іноземним фірмам на початкових етапах інноваційного циклу, закриваючи тим самим шлях до реалізації економічного потенціалу нововведень на користь Україні.

Висновки та перспективні напрями досліджень. Незважаючи на те, що базове законодавство, необхідне для формування в Україні розвинутого ринку інноваційної продукції, вже значною мірою створено, його практичне використання стримується вкрай недостатньою інфраструктурою, нерозвиненістю системи захисту інтелектуальної власності. Відтак вітчизняні винахідники не можуть реалізувати в Україні економічний потенціал багатьох своїх розробок. Особливо негативну роль відіграє те, що права інтелек-

туальної власності набувають відчутного економічного значення при високому ступені матеріалізації науково-технічних рішень, що досягається, як мінімум, при серійному випуску відповідної продукції, який не забезпечується вітчизняним виробництвом.

В українській економіці вже формуються, поки що здебільшого потенційні, передумови, які дозволяють говорити про зростання попиту на інноваційну продукцію: споживчий попит населення супроводжується приростом попиту на складну наукоємну продукцію; посилення конкурентного тиску на внутрішньому і зовнішньому ринках поступово підштовхує підприємства до розуміння важливості інноваційної переорієнтації виробництва. Тут неприпустимою є недооцінка ролі людського фактору [5, с. 183].

Дедалі активніша участь українських виробників у конкуренції на зовнішніх ринках висуває додаткові жорсткі вимоги до їхньої інноваційної адекватності. Відбувається поступове зростання бюджетного фінансування потреб науково-технічного розвитку. Значною є частка іноземних замовлень українським науковцям на виконання досліджень, у тому числі з боку США та країн Євросоюзу, що є свідченням збереження потенціалу фундаментальної науки. Це обумовлює оптимістичні прогнози щодо перспектив інноваційного розвитку в Україні та, водночас, потребується створення сприятливих умов для реалізації вище викладених передумов. Держава має взяти на себе відповідальність за стан інноваційної сфери країни. Вивчити успішний досвід інших країн, розробити та впровадити державний механізм активізації інвестиційно-інноваційних процесів в економіці України.

Першочерговим завданням формування соціально-орієнтованої інноваційної моделі розвитку в Україні має стати подолання хибного уявлення про можливість зробити це шляхом механічного відновлення необхідних рівнів державного фінансування науково-технічної сфери. При цьому йдеться не лише (і навіть не стільки) про практичну неможливість акумулювання потрібного обсягу коштів за сучасного стану державних фінансів. Вкладення коштів у відновлення наукової сфери неефективне без становлення адекватних сучасній ринковій економіці ланцюгів взаємозв'язку науки, технологій та виробництва.

Вагомим рушієм інноваційної діяльності в ринковій економіці є використання компаніями інновацій у конкурентній боротьбі з метою підвищення рівня їхньої конкурентоспроможності. Саме такий децентралізований «попит на інновації» дозволяє побудувати цілісну національну інноваційну систему, в якій забезпечу-

ється взаємодоповнюваність бюджетного та корпоративного фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності. На жаль, в Україні інновації досі не стали належним засобом посилення конкурентоспроможності держави. Відтак, завдання переходу до інноваційної соціально-орієнтованої моделі розвитку зберігає свою актуальність, яка суттєво посилюється за сучасних зовнішніх і внутрішніх викликів. Національна стратегія повинна поєднувати:

- безпосередні заходи національного та регіонального рівнів, здійснювані за прямого бюджетного фінансування, які сприятимуть поліпшенню якісних характеристик вітчизняного науково-інноваційного потенціалу, інтенсифікації опановування знаннями та новими технологіями, всебічному розвитку людського капіталу;

- здійснення суб'єктами національної економіки інноваційної діяльності та інвестицій інноваційного спрямування в конкурентному середовищі, збільшення пропозиції інноваційних продуктів, технологій і знань;

- зростання попиту суб'єктів національної економіки та громадян на інноваційні продукти, технології, знання, створення сприятливих умов для впровадження інновацій у виробничу діяльність та побут населення.

Має відбуватися органічне поєднання державної політики та активності незалежних економічних суб'єктів, які, діючи відповідно до власних економічних інтересів та стратегічних орієнтирів, об'єктивно сприяють впровадженню інноваційної моделі розвитку економіки в Україні. Для цього в структурі науково-технічної та інноваційної політики держави мають відбутися зрушення на користь стимулювання інноваційної діяльності. Варто зазначити, що модель створення локальних інноваційних осередків (у вигляді наукових парків, технополісів тощо чи стимулювання виключно «високопродуктивних» галузей і виробництв) в Україні дає локальні ефекти, проте малоєфективна через низьку сприйнятливність економіки до інновацій. Відтак стимулювання інноваційного розвитку не може бути обмеженим лише стимулюванням обраних досліджень чи розробок за рахунок прямого чи непрямого (через податкові пільги) бюджетного фінансування. Спроби здійснення галузевих «наукових стрибків» за умов збереження загальної несприятливості підприємницького та інвестиційного клімату в країні, надмірного фіскального тиску, неефективності інституційної структури економіки обертаються втратами інших секторів економіки та знижує синергетичний ефект інновацій.

Державне стимулювання інновацій шляхом пільгового оподаткування НДіДКР та інновацій, відірване від впровадження дієвих стимулів для інвестиційної діяльності, веде до консервації розриву між наукою і вітчизняним виробництвом, марнування державних коштів. Тому головними завданнями стратегії інноваційної політики є: забезпечення збалансованої взаємодії наукового, технічного та виробничого потенціалів; робота та впровадження механізму активізації інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва; поширення інновацій по усіх сферах національної економіки. Відтак, ця стратегія має базуватися на [7]:

- здійсненні цілеспрямованої державної промислової та інвестиційної політики, спрямованої на активізацію нововведень як пріоритетної складової загальної стратегії соціально-економічного розвитку держави та конкурентних стратегій суб'єктів господарювання, забезпечення єдності структурної і інноваційної політики;

- створенні сприятливих інституційних умов для інноваційної діяльності в країні: правового забезпечення інноваційної діяльності підприємств; впровадженню дієвого пільгового режиму здійснення інноваційної діяльності; удосконаленні механізмів фінансування інноваційної діяльності;

- послідовному збільшенні сукупного попиту, вдосконаленні інфраструктури ринків з метою підвищення питомої ваги складних, наукоємних продуктів в особистому та виробничому споживанні;

- створенні умов для реалізації вітчизняними підприємствами поступальної стратегії на зовнішніх ринках;

- підтримці конструктивної конкуренції на внутрішньому ринку, яка заохочуватиме підприємства до інноваційної діяльності;

- сприянні конверсії та диверсифікації надлишкових потужностей оборонно-промислового комплексу, використанню надбаного в галузі науково-технологічного потенціалу для прискорення розвитку наукоємних та високотехнологічних галузей і виробництв;

- диверсифікації організаційних форм функціонування національної економіки, забезпеченні співпраці малих та середніх підприємств з великими корпоративними структурами, підтримці провідних великих підприємств та об'єднань, які мають змогу реалізувати загальнодержавні інноваційні пріоритети, розвитку науково-виробничої кооперації, венчурного бізнесу, промислово-фінансової інтеграції, в тому числі на міжнародному рівні;

— забезпеченні інтеграції виробництва, фінансів, науки, освіти;

— конверсії тіньових капіталів та залученні тіньового сектора до сфери легального обігу фінансових ресурсів, інвестуванні і розширенні на цій основі власних ресурсів підприємств для інноваційної діяльності;

— пріоритетному розвитку людського капіталу як основи майбутнього постіндустріального суспільства;

— посиленні інтеграції України у світовий науково-технологічний простір (розширенні міжнародної співпраці на державному рівні та окремих підприємств, інститутів у галузі науки, техніки та інновацій).

Стратегія створення в Україні економічних засад інноваційної моделі розвитку передбачає комплекс заходів у податковій, бюджетній, грошово-кредитній, інституційній та зовнішньоекономічній сферах. Власне, йдеться скоріше не про окрему стратегію інноваційного розвитку, а про надання інноваційної спрямованості всім напрямам економічного розвитку, яка розробляється та реалізується в країні.

Література

1. Будкін В. Інноваційна модель розвитку національних економік // Економіка України. — 2010. — №6. — С. 67—78.

2. Дандоль, Елейн. Інновації: як определять тенденції и извлекать выгоду/ пер.с англ.С.Б. Ильина;под общ. ред. М. Б. Шифрина. — М., Вершина, 2006. — 304 с.

3. Кирилук Г. В. Особливості формування інноваційної моделі розвитку економіки України / Г. В. Кирилук. — К., 2009. — 426 с.

4. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання. — О. Лапко. — К.: ІЕП НАН України, 2010. — 254 с.

5. Семикіна М.В., Коваль Л.А. Інноваційна праця в конкурентному середовищі: загальна методологія, мотивації основи регулювання: Монографія. — Кіровоград: Степ, 2002. — 212 с.

6. Цитуринда В. С. Інноваційна модель розвитку економіки України. — Харків, 2007. — 328 с.

7. <http://federation.org.ua/tochkazory/innovatsiina-model-rozvitku-ekonomiki-ukraini-prioriteti-ta-shlyakhi-realizatsii.html>

8. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» 1 грудня 1998 р. — zakon.rada.gov.ua.

9. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 року № 40-IV // zakon1.rada.gov.ua.

Стаття подана до редакції 12.10.2011